

S:t Olof

Nr 4 – 2020 Årg 30

Medlemsblad för Torshälla
hembygdsförening S:t Olofs Gille

I detta medlemsblad inleds ett tema om Bergströmska Gårdens (vår vackra Hembygdsgårds) långa historia

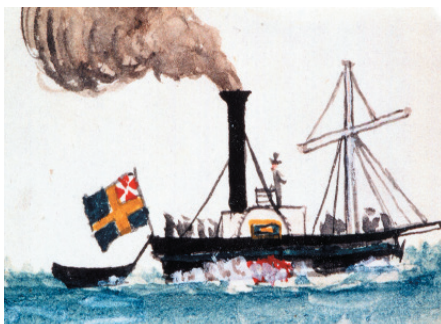
Maria (Mia) 1877-1953

Marias testamente

Min fastighet Gården nr 58 eller Gevaldigern 8 vid Lilla gatan i Torshälla skall tillfalla Södermanlands Hembygdsförbund på villkor:

”att förbundet bibehåller gårdens gamla bebyggelse och gör den tillgänglig för allmänheten på sådant sätt att den kulturhistoriskt så intressanta gården på bästa möjliga sätt kommer till sin rätt”.

På temat Torshällas Sjöfart fortsätter Leif Persson berätta om Hjulångarfartygens korta historia som följde segeljakternas fyra sekler.

Hjulångarfartygen Thorshälla och Thor

Prins Gustaf, andre son till Oskar I, avbildade alla tidiga hjulångare i Stockholms vatten som 10 åring.
Original i Eskilstuna museer.

Åldermannen har ordet

Hösten blev för oss alla i Torshälla och för hembygdsföreningen helt präglad av coronapandemin. Vi tvingades ställa in nästan alla utåtriktade aktiviteter och begränsade öppethållandet till ett torsdags-minimum efter sommaren.

Det enda mer publika som vi deltog i var den fina hantverksutställningen i Kvarnen 10-24 oktober i hantverksprojektet **Karin Larsson formgivare och inspiratör.**

Mer om detta här i Sankt Olof längre in i medlemsbladet.

I övrigt har styrelsen sammanträtt sparsamt och vi har deltagit i några hembygdsmöten och jag har föreläst digitalt om familjen Bergström i samband med Arkivdagen 14 november. Vi har snyggtat till gården, ordnat lite samlingar under hösten. Ett arbete som fortsätter.

Torshälla hembygdsförening har dock i höst fått ett avtal med Eskilstuna kommun om dispositionen av Bergströmska gården och rådhuset och Mormorstäppan och erhållit ett större årligt kommunbidrag för vår verksamhet, vilket vi tackar för.

Dessutom har Länsstyrelsen nu efter en remissrunda där vi deltog beslutat om utsträckt byggnadsminne, vilket innebär att Bergströmska gården med bodar och Mormorstäppan nu har ett starkt kulturskydd och ska vårdas omsorgsfullt idag och för framtiden.

Åldermannen Tryggve Lundh tar emot vid Bergströmska Gårdens port mot Lilla gatan

Ta i övrigt del i detta sista nummer av Sankt Olof, nr 4, för året. Åtskilligt finns att läsa och vi fortsätter vår publicering av historiska artiklar.

Det blev ju ingen julmarknad i år och vi kunde heller inte ha vår traditionella julfest för våra volontärer och hjälpare på Bergströmska gården, men ni får alla känna er uppskattade och avtackade på detta sätt.

Avslutningsvis hoppas jag att ni är rädda om er, nu när coronapandemin tagit ny fart.

Vi i styrelsen för Torshälla Hembygdsförening Sankt Olofs Gille hoppas på ett aktivare år 2021 för Torshällas bästa.

GOD JUL OCH GOTT NYTT ÅR!

Kallelse

till årsmöte måndagen den 8 mars 2021

Mötesplats Kvarnen kl. 18:30

Kvällens gäst*

Vi bjuder på kaffe och smörgås. Trevligt lotteri utlovas

Föredragningslista:

1. Årsmötets öppnande
2. Mötets stadgeenliga utlysande
3. Godkännande av dagordningen
4. Parentation
5. Val av ordf. och sekr. för mötet
6. Val av två protokolljusterare tillika rösträknare
7. Verksamhetsberättelse för 2020
8. Ekonomisk berättelse
9. Revisorernas berättelse
10. Fastställande av balans- o resultaträkning
11. Ansvarsfrihet för styrelsen
12. Förslag till arbetsplan för 2021
13. Budget för 2021
14. Val av ålderman för 2021
15. Beslut om antal ledamöter i styrelsen
16. Val av ordinarie styrelseledamöter för 2 år
17. Val av 1 suppleant för 2 år
18. Val av 2 revisorer och 1 ersättare för 1 år
19. Val av 2 ledamöter till valberedningen
20. Fastställande av årsavgift 2022
21. Inkomna motioner och förslag
22. Övriga frågor
23. Avslutning

Årsmöteshandlingar delas ut på årsmötet.

Välkomna!

Styrelsen

**/ beslutas senare pga. det då gällande Coronaläget*

Bergströmska Gården (BG) och dess långa Historia

I trappan till övervåningen på BG hänger en tavla med en handskriven lista över ägarna till BG från rådmannen och skepparen Petter Ståhl år 1751 till den siste privata ägaren, inspektorn, bankiren och lantbrukaren Johan Petter Bergström, som köpte gården 1843 och vars familj gav namnet åt gården då den donerades till Sörmlands hembygdsförbund 110 år senare

Johan Petter Bergström

Flera av våra lokalhistoriska forskare anser att listan över ägare från 1751 är nogrunda korrekt. Normalt ska ägarbyten vara registrerade på rådstugurätt eller i häradsrättens serie småprotokoll. Dessa måste läsas på Landsarkivet i Uppsala då de inte digitaliserats. Tyvärr är detta ett jättejobb då många är svåra att läsa/tyda så för enkelhets skull kan man anta att den mantalsskrivne ägde gården han bodde på, vilket naturligtvis inte är 100% säkert men sannolikt! ... enligt Thomas Gustafssons forskningsresultat vilka redovisas nedan.

Ägarlista enl. tavlan på BG:

1751 Rådman Petter Ståhl
1768-69 Sadelmakare Joh. Svanberg
1770-90 Borgaren And. Hellsberg
1793 dennes änka och son
1800 borgaren Hellsberg d.y.
1806-14 insp. Nordals änka
1817-1820 rådmän m.m. S. Ad. Hjelm
1830-35 insp. D. Dahlström
1839 ingenieuren A.N. Jansson
1840-43 gårdsäg. Gustaf Lundblad
1843-91 insp. Johan Petter Bergström
1891-1953 insp. Bergströms sterbhus
1954-66 Sörmlands hembygdsförbund
från 1967 Torshälla stad

Thomas Gustafssons arbete med mantalslängderna startar med den 1:e ägaren sämskmakaren, senare borgaren och rådmannen, **Petter Ståhl (f.1686 d.1757)** som verkar ha flyttat in på gård nr 58 (BG) redan år 1733. Han var gift med Brita Helena Arbman (f.1704) och de fick en son med namnet Petter Ståhl (jr) gift med Brita Liellieberg enl. Torshälla kyrkoarkiv "Husförhör" 1750-65.

I historien om "Gården nr 58 i Torshälla" (Bergströmska Gården) i S:t Olof nr 2 år 2007 av Bernt Pettersson läser vi att Rådmannen Petter Ståhl var andra generationen i en känd skepparsläkt, av vilka flera haft höga befattningar i staden. De ägde flera fartyg och tillhörde det mäktiga skepparskrået. Efter Ståhls död 1758 bodde änkan kvar till sin död 1764.

Efter 1764 är ägarlängden lite oklar enl. Bernt Pettersson (**Johan Liunglöf** bodde enl. mantalslängden på gården 1766-67), men från 1766 står sadelmakarmästaren

Johan Svanberg som ägare till BG. Han bodde dock i gård nr 21 (Stadskällargården) och senare i granngården nr 55. Johan Svanberg var född i Stockholm 1735 och gift med Torshällafllickan Chatarina Elisabet Moberg född 1745. Svanberg ägde gården till 1770.

I mantalslängderna om ägaren Hellsberg 1770-90, änka och son 1793 samt sonen Hellsberg d.y. 1800 kan följande läsas: Borgaren **Anders Hellsberg** (f.1733 d.1791) i N:o 58, Torshälla stad, gift med Anna Maria Sköldberg (f.1722 enl. db 1721 d.1796).

Paret har ett enda känt barn: Johan Erik Hellsberg (f.1761, okänt var, d.1809) i N:o 58, Torshälla stad. Stadskassör och Rådman i Torshälla, gift 1785 i Torshälla med Maria Elisabet Ståhl (f.1756). Även Johan Erik har endast ett enda känt barn: Maria Sofia Hellsberg (f.1790 d.1798) i N:o 58, Torshälla stad.

Här följer ett längre avsnitt hämtat direkt ur S:t Olof 2-2007 av Bernt Pettersson:

I motsats till tidigare ägare, som haft olika yrken och befattningar, titulerade sig Anders Hellsberg som borgare och gårdsägare. Detta tyder på att han i stor utsträckning ägnade sig åt jordbruket. Till sin hjälp hade han drängar och pigor som flyttat in i gården.

Hur var det möjligt att ägna sig åt jordbruk mitt inne i staden? Jo, redan drottning Kristina hade av kronans mark på norr, upplåtit mark till Torshällaborgarna för mulbete på Litzelängen, Saltängen och andra vretar. År 1783, under Anders Hellsbergs tid på gården genomfördes laga enskifte på ett ganska stort område av den tidigare kronojorden. Marken delades upp i små smala skiften, så att varje delägare fick likvärdiga lotter. Nackdelen var att

lotterna blev små, smala och mycket spridda. För att komma överens om hur lotterna på bästa sätt skulle skötas, bildade man ett byalag, kallat Torshälla Byalag, som hade till uppgift att bestämma dagar för sådd, skörd, syn, samt underhålla av vägar och inhägnader etc. Varje år valdes en byäldste som fick ansvaret. Byalaget hade egen kassa och allt som rörde byalaget bokfördes noggrant. Tillsynen över ägorna hade en anställd ängsvaktare, som bodde i den så kallade ängsvaktarstugan.

Vid den stora stadsbranden 1798 undgick gården nr 58 turligt nog lågornas rov. Alla hus på andra sidan gatan blev däremot uppbrända. Ödestomterna köptes sedan Bergström upp 50 år senare. På ett par av tomterna anlade han den trädgård som vi idag kallar "mormorstäppan".

Enligt tidigare upprättad ägarelängd står inspektorsänkan **Anna Gustafva Nordal** som ägare till gården. Hon flyttade in 1806 och bodde kvar till 1814 då hon tillsammans med dottern flyttade tillbaka till sin födelseförsamling Lilla Malma.

Om hon ägde gården till 1817 är oklart.

1817 flyttar rådmannen, stadsnotarien & handelsmannen **Samuel Adolph Hjelm** med hustru Anna Cajsa Wulf in i gården. Han var då 66 år gammal och hade flera anställda till hjälp att sköta gården.

Ägare 1823 blev f.d. inspektorn **Daniel Dahlström**. Hustrun Barbro Charlotta Åkerman kom tillsammans med övriga familjen närmast från Fogdö. Under sin tid i Torshälla blev Dahlström utnämnd till både stadsfiskal och kyrkvård.

År 1839 ägs/bor på gården nr 58 av ingenjören **A N Jansson**. Samma år står inspektör Lars Gustaf Lundblad som ägare. Lars Gustaf är av en gammal Torshälla-släkt och endast 20 år gammal. Hustrun Agata

Sofia Engström är ännu yngre, endast 17 år. De får en dotter 1841 och flyttar samma år till Västermo.

Gården är troligen i deras ägo till 1843.

Noteras bör att mantalslängderna efter 1820 inte finns digitaliserade varför viss osäkerhet om årtalen till 1843 föreligger.

Vi är så framme vid år 1843 då Inspektor **Johan Petter Bergström** köper gården. Han var vid tillträdet 37 år och kom närmast från Grönsö, som är ett gods på en av Mäläröarna i Kungs Husby församling. Han var gift med Margareta Chatarina Ekeqvist, som hade sin 12-åriga dotter med i boet. Dottern Augusta Amalia adopterades senare av Bergström. Hon gifter sig 1855 med handlaren Carl Axel Carlsson i gården nr 53.

Under sina 48 år i gården var Bergström aktiv på många områden, förutom lantbruket som han omhulade, sysslade han med affärer och viss bankverksamhet. I eftermälen har han blivit kallad bankir, det är en titel som han själv aldrig använde. Han behöll titeln inspektor, men skriver sig ibland som lantbrukare.

Johan Petter Bergström valdes en del år till byäldste för byalaget, ett uppdrag som han säkert var väl lämpad för. Han förvärvade under årens lopp flera skiften på Norr och blev den störste markägaren av de 1783 skiftade jordlotterna. 1855 blev Bergström änkling.

Fosterdottern gifter sig och flyttar till Eskilstuna. Till hjälp och tröst flyttar nu hans syster Johanna, som var änka, hem till Johan Petter. När Johanna som säkert skött hushållet dog, behövde han anställa någon i hennes ställe. Valet föll på **Hedda Persdotter** född i Kila 1833, hon kom då närmast ifrån Eskilstuna. Hon städslades 1858 och kom med tiden att bli den

nya fru Bergström, men vägen dit blev både krokig och lång. År 1862 flyttar Hedda till Stockholm.

Orsaken var att hon väntade barn och efter den tidens sed var det skamligt för en ogift kvinna att föda oäkta barn och därför flyttade hon från hemorten. I Stockholm föddes samma år dottern Louise. Barnets far var Johan Petter, som sedan under sex år bekostade Heddas och Louises uppehälle i Stockholm.

Till Johan Petter Bergströms heder skall sägas att han tog sitt ansvar och gifte sig 1868 med Hedda. Det var nog med blandade känslor som Hedda kom tillbaka till gården och sin forne husbonde. Sex år i storstaden hade säkert satt sina spår i både Hedda och Louise. Louise kom för övrigt i vuxen ålder bosätta sig i Stockholm.

Nästkommande år föds dottern Mimmi och 1876 yngsta dottern Maria. När Maria föds var Johan Petter 70 år gammal. Hedda som var 27 år yngre än maken måste ha varit en klok och stark kvinna. Hon som en gång anställts som piga, blev mycket respekterad och omtyckt. Heddas stora intresse var den stora trädgården på andra sidan gatan, som idag ägs av barn i fjärde generationen. Trädgården, som efter Hedda Bergström kallas för "mormorstäppan" sköts av hembygdsföreningen och ingår som en del i Bergströmska gården.

Döttrarna växte upp under goda förhållanden och fick bra utbildningar. Louise hade anställning på ett depeschkontor i Stockholm medan Maria utbildade sig till postexpeditör. Den enda av döttrarna som blev gift var Mimmi. Hon gifte sig 1889 med fabrikör Ali Andersson, som ägde Torsköns Sågbladsfabrik. Fabriken låg nedanför kronokvarnen och tillverkade bl. a. stora sågklingor, som var deras stora specialitet.

Att Johan Petter Bergström var en duktig lantbrukare och affärsman vet vi. Hur var han då som familjefar? Yngsta dottern Maria har i en intervju berättat att han på gamla dar blev snäll, men var ytterst sparsam och enkel i sina vanor.

Efter att Johan Petter Bergström dog 1891, 85 år gammal, levde Hedda som änka kvar i gården tills hon dog 1920. Yngsta dottern Maria även kallad Mia hade tidigare flyttat hem till modern. Maria blev den sista ägaren av Bergströmska gården och när hon dog 1953 hade gården varit i släktens ägo i 110 år.

Efter Marias död 1953 donerades gården 1954 till Södermanlands Hembygdsförbund, som rustade gården och inrättade den till en hantverksgård. Här fanns de första åren silver- och konstsmider. I mitten av 1960-talet överlämnades gården till Torshälla stad och ägs nu av Eskilstuna kommun och disponeras sedan många år av Torshälla Hembygdsförening S:t Olofs Gille.

Se mera om BG på föreningens hemsida www.sanktolofsgille.se

I kommande nr av S:t Olof försöker vi hitta svar på gård Nr 58:s historia innan den köptes av rådmannen Petter Ståhl.

- Ägarhistoria före 1751
- När byggdes gården?
- Ev. byggnadshistorisk utredning

Text: Bernt Pettersson (ur artikel "Gården Nr 56 i Torshälla" i S:t Olof nr 2-2007)

Forskning: Thomas Gustafsson (ur mantalslängderna vilka som då bodde på BG)

Thomas Gustafssons funderingar:

En gissning är att marken tillhört biskopen, domkyrkan eller, mindre troligt, sockenkyrkan. På 1540-talet verkar det som om kung Gustav Vasa ansett att tomterna tillhörde hans privata släkt. Han hade förvärvat mer än 5000 hemman och tomter i hela riket under sin regeringstid, varav ca 2000 enheter från domkyrkor och kloster.

Jag tror inte Petter Ståhl, som gjort karriär från sadelmakare till borgare och slutligen rådmän, byggde huset

SLUTSATSER - just. av ägarlistan:
huvudsakligen m.h.a mantalslängderna

1734-57 Rådm. & Skepp. Petter Ståhl
1757-66 sonen Petter Ståhl
1767-69 sadelmak. Johan Svanberg
1770-91 Borgaren Anders Hellsberg

1772-86 bodde även Hans Dybeck på gård 58. 1787-88 äger han gård nr 59

1791-96 änkan Hellsberg (d.1796)
1796-05 sonen Johan Eric Hellsberg
1806-16 inspector Nordals änka

Åren 1821-30 saknas mantalslängder varför husförhållningsprotokoll i 5-årsintervall använts

1816-22 rådmän Samuel Adolph Hjelm
1823-36 inspector Daniel Dahlström
1836-43 gårdsägare Gustaf Lundblad

År 1843 får gård nr 58 namnet BG
1843-91 insp. Johan Petter Bergström
1891-1928 insp. Bergströms sterbhus
1928-53 yngsta dottern Maria (Mia) övertar 1928 gården och donerar den 1954 till Sörmlands hembygdsförbund.
1967 övertas BG av Torshälla stad

De använda källorna mantalslängder och husförhållningsprotokoll anger inte exakt år när gården bytte ägare varför den justerade ägarlistan fortfarande är att betrakta som preliminär!

Här några bilder från Bergströmska Gården Nr 58

Den fina innergården

Vy från Lilla gatan

Del av mormorstäppan med ladan

Matsalen med köket i bakgrunden för kanske 100 år sedan

Vävstolen står i stallet

Den stora BRANDEN år 1798

Det är strax före midnatt den 8 oktober. Ett oväder blåser upp. Klockan 2 på tisdagsnatten är det full storm och stormvarningsflaggan på rådhuset är hissad. Alla eldar måste släckas, spjälken stängas för att hindra gnistor från eldstäder sugas ut av en vindil och den "Röde hanen" kommer lös. Brandvakten gör rond och ropar Elden är lös! Kyrkklockorna klämtar!

Stormen tilltar och branden sprider sig till husen kring torget.

Innan det nya rådhuset brinner ner lyckas borgmästare Betulander rädda stadsarkivet.

Elden sprider sig norrut. Natt övergår i dag och sista gården nr 99 antänds klockan 7 på kvällen 9 oktober.

56 gårdar brinner ner och 16 skadas svårt. 337 personer är husvilla.

Majestätiskt står kyrkan vid ett rådhusstorg i ruiner.

Arma Torshällabor!

Tack och lov ingen omkom!

Bild ur Tidslinjen (TNHS skrift nr 10)

Karin Larsson-projektet

Sankt Olof Gille är ju projektägare i det EU-stödda Leader/landsbygdsutvecklingsprojektet "Karin Larsson-formgivare och inspiratör".

I höst kulminerade hantverksprojektet efter mindre sommarutställningar i Torshälla, Kju-la, Jäder och Fogdö med en stor utställning i Strängnäs Multeum om barnen i Vårfruberga förskola med bl.a. Karin-inspirerade hattar och sedan mellan 10-24 oktober hölls den stora hantverksutställningen i Kvarnen, Torshälla, där 13 hantverkare visade sina alster i olika former och tekniker inspirerade av Karin som kvinna och konstnär. Utställningen samlade under de två veckorna 350 besökare, en fin och coronasäkrad siffra.

Från utställningen i Kvarnen med Karin-inspirerade hattar från Vårfruberga

Även en Karin-inspirerad blomsterhylla visades i Kvarnen 10-24 oktober

Under hösten fortsätter projektet med framtagandet av en mobil utställning, planering av årliga aktiviteter 2021-2024. Vi ska här i Torshälla genom hembygdssföreningen också göra en expo om Carl och Karin Larsson just här i Torshälla, en stad som besöktes flera gånger av makarna. Vore här roligt att få hålla en Karin Larsson studiecirkel också. Hör av er till mig om ni är intresserade. Vi har en cirkel igång i Strängnäs.

Fortsättning följer alltså. Tack till alla för visat intresse i hantverksutställningen!

Trygve Lundh, projektägare

Lisa Sollenberg, projektledare

Torshälla hjulångare 1838-1867

Pionjär till den svenska Ångfartygsbyggandets framväxt och framgång står den engelska självlärd ingenjören Samuel Owen för. Han rekryterades 1804 till Sverige för att bygga några nymodigheter som kallades ”ångmaskiner”, bland annat ”Eldqvarnen”, och verkade senare några år som verkmästare på Bergsunds gjuteri i Stockholm.

1809 satte han upp sin första mekaniska verkstad med ett järngjuteri på Kungsholmen i Stockholm. Till en början tillverkade han tröskverk, och när han därigenom fått ihop tillräckligt med kapital, började han 1816 experimentera med hjulångfartyg i trä och utvecklade ångmaskiner som energikälla till skovelhjulen. De första lyckade försöken gjorde han 1818 med hjulångaren *Amphitrite*. 1840 var Samuel Owen var också den förste i Sverige som byggde ångfartyg i järn.

Vad som är mindre bekant är det faktum att han även hade ett samarbete med Nyby bruks ägare, Adolf Zethelius, och ritade och byggde dennes första plåtvalsverk. Tack vare detta samarbete kunde Owen erhålla järnplåtar som han kunde använda till sina ångpannor och som tålde ett mycket högre tryck i ångpannorna än de tidigare handsmidda plåtarna. Samuel Owen räknas som ”fadern till den svenska ångfartygsrörelsens framväxt”.

Genom kombinationen av Owens kunskaper och initiativförmåga samt den stora insjön Mälarens befolkningsunderlag och skyddade vatten, kunde ångfartygsrörelsen växa och bli till den mest framgångs-

rika i Europa efter Storbritannien. Efter hand utsträcktes ångfartygstrafiken till de skyddade vattnen i Stockholms skärgård och vidare efter landets kuster.

Under de tidigaste åren av ångbåtssjöfart ombesörjdes den för Torshällas del av fartyg med andra städer som hemmahamn. Hjulångfartyget *Örnen* gick åren 1836-1837 en gång i veckan till Torshälla. Hon trafikerade Enköping men utsträckte sina turer också hit. 1836 trafikerades staden också av ångfartyget *Ellida* som hade trafikerat Västerås – Arboga-linjen och sporadiskt besöktes stadens hamn av ångfartyget *Ormen Långe* som mest trafikerade Uppsala-linjen.

Hjulångfartyget *Thorshälla* 1838-65

Se bilden på omslagssidan.

1838 fick så staden sin första hjulångare med hemmahamn och redare i Torshälla. Det var handelsmannen, redaren, kvarnägaren m.m. Pehr Gustaf Schotte som på 1820-talet hade ersatt handelsmannen och rådmannen Carl Adam Schepherus som redare för stadens seglande jaktflotta. Schepherus hade byggt sitt välstånd på lånade pengar. Han kom på obestånd på 1820-talet, då hans långivare i Västerås, en annan handelsman, återkrävde alla kontanter denne hade lånat ut till Schepherus. Han såg sig därför tvungen till att sälja alla sina fasta tillgångar för att kvitta sin skuld. Trots försäljningen kunde han inte göra sig helt skuldfri och han avled svårt skuldsatt och utblottad i sonens hem i Mariefred.

Bl.a. såldes Torshällas före detta Kronokvarn liksom rederirörelsen och jaktvarvet på Krusgården till P.G. Schotte.

Hjulångaren **Thorshälla** byggdes 1837 på bröderna Carlsunds lilla varv i Kolboda söder om Kalmar och utrustades med en balansångmaskin från Owens verkstad som utvecklade 45 hkr. Hjulångaren gick förmodligen i samma hastighet som *Wikingen*, det vill säga omkring 8 knop eller 15 km/tim.

På samma varv byggdes det samtida hjulångarfartyget *Wikingen* som nio år senare kom att ingå i Torshällas fartygsflotta. Vi kan därför på goda grunder anta att hon hade liknande dimensioner som *Wikingen*, dvs. c:a 26 m lång och 5 m bred. Ritningen utfördes av löjtnant Engeln vid flottans konstruktionskår och hon byggdes om 1848.

Hjulångaren Wikingen, här i Örebro hamn i Svartåns utlopp i Hjälmaren den 19 juni 1846. Samma år som hjulångaren såldes till rederiet i Torshälla. Avbildad av prästen JG Schutz. Arboga Museum.

Thorshälla var svart med gredelina hjulhus. Det nya rederiet som beställde hjulångaren kallade sig "*Ångbogseringsbolaget på södra sidan av Mälaren*". Dess ledande man var rådmannen Pehr Gustaf Schotte i Torshälla. När staden nu hade en egen hjulångare som trafikerade stadens hamn och andra hamnar efter Stockholmstraden fick övriga rederier se sig utkonkurrerade. Hjulångaren *Thorshälla*

gick i regelbunden trafik och besökte alla närliggande hamnar efter den södra mälstraranden på resorna till och från Stockholm. På onsdagar och torsdagar bogserade hjulångaren en eller två pråmar, ofta en ombyggd före detta seglande jakt. Ett vanligt öde senare då jakterna blev utkonkurrerade av den ökande ångfartygstrafiken på Mälaren. Från Stockholm gick avresorna varje onsdag och lördag. Om hjulångarfartyget har det berättats att hon ska ha haft ett väldigt fint "kök" och dess "ångbåtsbiff" var omvittnad ända bort till Finland!

Hennes befälhavare kapten Ramstedt förde henne från 1838 till dess han fick befälet över det 1858 nybildade rederibolagets första fartyg, propellerångarfartyget Eskilstuna. "*Eskilstuna Ångfartygsbolag*" skapades för att trafikera den 1860 färdigställda Eskilstuna Nedre kanal. I det nya rederiet var en av ägarna, storredaren från Torshälla, P.G. Schotte. Vilket kan förklara varför kapten Ramstedt fick förnyat förtroende att föra det nya rederiets första fartyg. Om kapten Ramstedt berättas det att han var en inbiten Torshällabo och att han inte älskade Eskilstuna och helst hade stannat i hemstaden. När han äntligen kunde segla ända upp till Övre hamn lär han ha yttrat "vad fan skulle jag i den här hålan att göra". Kapten Ramstedt avled 1875.

Hjulångarfartyget *Thorshälla* fortsatte under tiden sina turer från hamnen i Torshälla då hon på grund av sina breda skovelhjulhus inte kunde gå upp i den nygrävda kanalens slussar. När kapten Ramstedt fick nytt befäl övertogs kommandot på *Thorshälla* av kapten G.R. Franc. Med den nya kanalen till Eskilstuna och ett nytt ångfartyg på traden försvann givetvis mycket av inkomstunderlaget för *Thorshällas* rederi.

Vid bolagsstämman i mars 1861 hade en diskussion om försäljning av hjulångaren varit aktuell. Det blev nu inget av det hela utan istället kom nya ägare in i rederiet. Ett konsortium, dominerat av brukspatron Lars von Celsing, steg in i handlingen och övertog aktiemajoriteten. Den nya ledningen beslutade att fortsätta driften. Nya lastageplatser tillkom som till exempel Sundbyholm och Horn på Enhörnalandet.

1863 gick *Thorshälla* på grund mellan Stallarholmen och Kolsundet. Bärning- en kostade dock mer än vad bolaget orkade med ekonomiskt och i mars 1865 bjöds hon ut till försäljning. Hjulångarfartyget *Thorshälla* seglade 1838-64 traden Torshälla - Stockholm och ersattes av propellerångfartyget Sven Rinman 1865. Enligt uppgift ska *Thorshälla* i april 1865 ha sålts till köpare i Norrland. Emot detta talar dock uppgiften, från amatörmarinarkeologen och sjöfartshistorikern Kjell-Ove Matsson, att hjulångaren ska ha byggts om till pråm och fungerat som detta till 1875. Ytterligare förvirring uppstår när en obekräftad uppgift uppger att *Thorshälla* ska byggts om till ångslup och döpts om till *Lärkan* och gått i pendeltrafik på Eskilstunaån mellan Torshälla och Eskilstuna. I Torshälla hembygdsförenings fotoarkiv efter fotografen Georg Nyström finns ett par foton av ångslupen *Lärkan* och inget av foton indikerar att den då skulle ha haft skovelhjul utan den var högst troligt propellerdriven.

Hjulångarfartyget *Wikingen* 1847-57

I slutet av 1840-talet hade tydligen behovet av ytterligare hjulångarfartyg ökat och hjulångarfartyget *Wikingen* inköptes därför 1847 från Arbogas rederi för en billig penning. Sannolikt fick detta återverkningar på de seglande jakternas bekostnad och

antalet seglande jakter sjunker under den här tiden från 8-10 stycken till endast 4-5 jakter per säsong.

Wikingen byggdes i likhet med hjulångarfartyget *Thorshälla* vid Kolboda varv som "bogserångfartyg" och levererades 1839 till beställaren "Arboga Redderie Bolag". *Wikingen* hade en maskin på 45 hkr och var även med den tidens mått mätt långsam, endast blygsamma 8 knop, motsvarande c:a 15 km i timmen. Inredningen var elegant och bekväm. Enligt uppgift såldes *Wikingen* till Torshälla-rederiet till underpris. Fartyget var 26 m långt och 5 m brett. Tillsammans med hjulångarfartyget *Thorshälla* upprätthöll hon traden till Stockholm till slutet på 1857. Hennes senare öden är obekanta.

Arboga rederis hjulångare *Wikingens* aktiebrevshuvud ca 1839, som visar hur hjulångarna användes som bogserare av pråmar. I detta fall två pråmar som var ett vanligt öde för de utkonkurrerade seglande jakterna.

Hjulångarfartyget *Thor* 1861-67

Ganska snart efter att trafiken på den nyöppnade Eskilstuna Nedre kanal kommit igång uppstod behov av ytterligare tonnagekapacitet. Transportbehovet för industrierna i Eskilstuna var större än vad propellerångfartyget *Eskilstuna* kunde ombesörja på egen hand. Det första ångfartyget med namnet Eskilstuna beställ-

des och levererades för redaren i Torshälla, P.G. Schottes, räkning 1859. Detta visar på att redaren i Torshälla var ute i god tid och föregrep de senare Eskilstunabaserade rederierna och detta redan innan kanalen hade öppnats för trafik.

För att lösa dilemmat med för låg transportkapacitet skapades ett nytt rederi, säkerligen med samma intressenter och ägare som för *Eskilstuna*, och man inköpte hjulångfartyget *Thor*, före detta *Örebro*. Hjulångfartyget *Thor* byggdes 1847 på Motala Verkstads varv i Norrköping i järn och var verkstadens första järnångfartyg. Fartyget ska ha varit väl inrett för passagerarnas bekvämlighet. Det fanns en rymlig aktersalong, fyra hytter och en matsal. Färgsättningen på fartyget beskrivs enligt följande:

"Svart skorsten, metall-färgad ångmaskin. Svart och röd i Botten. Ljusgula hjulhus och Rundhus såväl innan som utan. Rött galler på hjulhusen. Tältställning och flaggspel hvita, grön galusi. Namnbrädan grön med hvita bokstäver".

1861 såldes *Örebro/Thor* till rederiet i Torshälla och Eskilstuna för ett hyggligt pris på 21 000 rdr rmt. *Thor* var gammal men hade ett smalt skovelhjulhus som gjorde att hon kunde ta sig upp i kanalen.

Slutsatsen att rederierna hade samma ägarintressenter, kan man dra utifrån det fak-

tum att hon gick i samtrafik med *Eskilstuna* som annars bör ha uppfattats som konkurrent och inte komplement till *Eskilstuna*. *Thor* gjorde från våren 1862 tre veckoturer i vardera riktningen Eskilstuna – Stockholm. Torsdagar stannade *Thor* i Torshälla. Befälhavare på *Thor*, och dessutom troligen också medintressent i bolaget, var kapten P. August Cedergren, som tidigare varit kapten på hjulångaren *Westmanland*. Han skulle senare överta kommandot på den nya ångaren *Sven Rinman*.

Under åren 1865-66 kom *Thor* att ersätta ångfartyget *Köping* på traden till huvudstaden. Hon upprätthöll sporadiska turer till hemortshamnarna i Eskilstuna och Torshälla. Vid den tiden var C.J. Lindström kapten på *Thor*.

1867 var trafiken på upphällningen på rutten Eskilstuna/Torshälla för *Thor* som därför försökte sig på att trafikera sträckan Södertälje – Stockholm.

1871 hamnade *Thor* på Väneren och användes för bogseringar och lustresor under namnet *Waldemar*. 1872 förbyggdes hon och fick nu namnet ändrat till *Orkan*. Sista anteckningen jag har påträffat placerar hjulångaren 1875 i Göteborg.

Text & bild: Leif Persson

Redigering: Benny Flodin

*Hjulångfartyget
Thor, f.d. Örebro
i Statens Sjöhistoriska
Museers arkiv
avbildad ca 1850 av
P W Cedergren.*

**Torshälla
Hembygdsmuseum
S:t Olofs Gille
Bergströmska gården**

*Öppet varje torsdag apr-okt,
i juli även tisdag & lördag
kl. 13.00 – 16.00*

**Vi har böcker och olika
skrifter till
försäljning bl.a.:**

Nya Torshälla ABC

*TNHS historiska skrifter 1-9 och
Torshällas Tidslinje från
Istid till Nutid*

Rekarnebygden i backspegeln

Historiska skrifter om Torshälla

*Böcker om Marianne Ebeling
och Harriet Ebeling*

Torshälla stenkärlsfabrik

S:t Olof utkommer med 4 Nr/år

1. Ca 14 dgr efter Årsmötet
2. Före midsommar
3. Efter Torshälla Marknad
4. Före Jul med Årsmöteskallelse

**God Jul
och
Gott Nytt År!
Önskar Styrelsen**

**Torshälla Hembygdsförening
S:t Olofs Gille**

Styrelse:

Tryggve Lundh, ålderman	076-340 74 15
Jan-Erik Kling, v. ålderman	070-565 56 41
Östen Belin, skrivare	076-833 21 23
Barbro Holmén-Gustafsson, gärdeman	070-571 34 06
Benny Flodin	070-656 54 54
Mikael Nyman	073-447 93 12
Birgitta Biderman	073-320 53 93

Suppleant:

Maj-Lis Strandberg	070-308 19 24
Kjell Jansson	070-205 84 85

Museikommitté:

Styrelsen

Arkivkommitté:

Benny Flodin, (Björn Maxe konsult)

Fastighetskommitté:

Jan-Erik Kling, Mikael Nyman

Aktivitetskommitté:

**Birgitta Biderman,
Maj-Lis Strandberg (köksansvarig)**

Dataansvarig:

Benny Flodin t.f.

Bygdebånd:

Karin Lindh 072-323 15 45

Redaktion S:t Olof:

Benny Flodin

Bergströmska gården, Hembygdsmuseum

Lilla gatan 12, TORSHÄLLA

Telefon 016-35 50 76 alt. 070-565 56 41

Medlemsavgift: 100: - enskild, 150: - familj

Bankgiro: 5239-1901

Postadress: Torshälla Hembygdsförening

S:t Olofs Gille, c/o Tryggve Lundh

Klostergatan 9, 644 31 TORSHÄLLA

E-postadress: info@sanktolofsgille.se

Hemsida: www.sanktolofsgille.se

Med referens till sidan 9 om den stora BRANDEN år 1798, som även beskrivits i medlemsbladet S:t Olof Nr 1-1998 av Bror-Erik Ohlson, finns boken

DET BRINNER

DET BRINNER

Torshälla före, under och efter den stora branden. Ett 200-årsminne att köpa på Bergströmska gården för 100 kr.

Med anledning av att Coronapandemin i år hindrat oss att träffas på vår vackra Bergströmska Gård, där vi främst sommartid kan njuta av en kopp kaffe och lite underhållning, inleder vi i detta nummer ett tema över hembygdsgårdens långa historia. Ägarna från rådman Petter Ståhl 1751 till inspektorn & bankiren Johan Petter Bergström som intog gården 1843 och där familjen bodde i 110 år till 1953 finns tidigare beskrivna i S:t Olof, Bygdeband och Torshälla ABC av nestorn Berndt Pettersson m.fl.

Nedan några bilder på vår vackra gård tagna från "mormorstäppan"

År 1899 (Hedda Bergström t.h.)

År 2015 (bild från Mormorstäppan)